

Textos Descartes

8.1 Descartes: La utilitat del mètode

"Així doncs, entenc per mètode regles certes i fàcils, mitjançant les quals el que les observi exactament no prendrà mai res fals per vertader, i, no emprant inútilment cap esforç de la ment, sinó augmentant sempre gradualment la seva ciència, arribarà al coneixement vertader de tot allò que és capaç." Descartes. *Regles per a la direcció de l'esperit*. Regla IV

8.2 Descartes: El mètode deductiu utilitzat en les matemàtiques s'ha d'estendre a tot el coneixement humà.

Aquestes llargues cadenes de raons, tan simples i fàcils, de què solen servir-se els geòmetres per a arribar a les seves demostracions més difícils m'havien donat ocasió d'imaginar-me que totes les coses que poden caure sota el coneixement humà s'entresegueixen de la mateixa manera, i que, només que ens abstinguem d'acceptar-ne cap per vertadera sense ser-ho i que guardem sempre l'ordre que cal per a deduir les unes de les altres, no n'hi pot haver de tan allunyades que no hi puguem finalment arribar, ni de tan amagades que no puguem descobrir. Descartes. *Discurs del mètode*, 2ª part

8.3 Descartes: La moral provisional

"La primera va ser seguir les lleis i els costums del meu país, conservant constantment la religió que la gràcia de Déu va fer que m'instruïssin des de nen, regint-me en tot la resta per les opinions més moderades i més

allunyades de l'excés, que fossin comunament admeses en la pràctica pels més assenyats d'aquells amb qui hauria de viure. Perquè havent començat ja a no comptar per res amb les meves pròpies, ja que pensava sotmetre-les totes a un nou examen, estava segur que no podia fer res de millor que seguir les dels més assenyats. I tot i que entre els perses i els xinesos hi ha potser homes tan assenyats com entre nosaltres, em semblava que el més útil era guiar-me per aquells amb qui hauria de viure; i que per a saber quines eren les seves veritables opinions, havia de fixar-me més aviat en el que feien que en el que deien, no només perquè, donada la corrupció dels nostres costums, hi ha poques persones que consentirien a dir el que creuen, sinó també perquè moltes ho ignoren, ja que l'acte del pensament, pel qual un creu una cosa, és diferent d'aquell altre pel qual un coneix que la creu, i per tant moltes vegades es troba aquell sense aquest. I entre diverses opinions, igualment admeses, triava les més moderades, no només perquè són sempre les més còmodes per a la pràctica, i versemblantment les millors, ja que tot excés sol ser dolent, sinó també per a allunyar-me menys del veritable camí, en cas d'error, si, havent triat un dels extrems, fos l'altre el qual hagués de seguir-se. [...]

La meva segona màxima va ser la d'ésser en les meves accions el més ferm i decidit que pogués i seguir fins les més dubtoses opinions, una vegada determinat per elles, com si fossin molt segures, imitant en això als caminants que, extraviats per algun bosc, no han de caminar errants donant voltes ara cap ací ara cap allà, i encara menys detenir-se en un lloc, sinó caminar sempre el més dret que puguin cap a un lloc fix, sense canviar de direcció per raons fluixes, tot i que al principi hagi estat només l'atzar el que els hagi determinat a triar aquest rumb; perquè d'aquesta manera, si no arriben precisament on volen anar, almenys acabaran per arribar a alguna part, on és de pensar que estaran millor que no enmig del bosc. I així, ja que moltes vegades les accions de la vida no admeten demora, és veritat molt certa que si no està en el nostre poder el destriar les millors opinions, hem de seguir les més probables; i encara que no

trobem més probabilitat en unes que en unes altres, hem de decidir-nos per algunes i considerar-les després, no ja com dubtoses, en tant que es refereixen a la pràctica, sinó com molt veritables i molt certes, perquè la raó que ens ha determinat ho és. I això va ser prou per a alliberar-me des de llavors de tots els penediments i remordiments que solen agitar les consciències d'aquests esperits febles i vacil·lants, que es deixen anar, sense constància, a practicar com bones les coses que després jutgen dolentes.

La meva tercera màxima va ser procurar sempre vèncer-me a mi mateix abans que a la fortuna, i alterar els meus desitjos abans que l'ordre del món, i generalment acostumar-me a creure que no hi ha res que estigui enterament en el nostre poder sinó els nostres propis pensaments, de manera que després d'haver obrat el millor que hem pogut, tocant a les coses exteriors, tot allò que no ens surt bé és per a nosaltres absolutament impossible. I això sol em semblava prou per a apartar-me en l'avenir de desitjar res que no pogués aconseguir i tenir-me així content; perquè com la nostra voluntat no es determina naturalment a desitjar sinó les coses que el nostre enteniment li representa en certa manera com possibles, és clar que si tots els béns que estan fora de nosaltres els considerem com igualment inassequibles al nostre poder, no sentirem pena alguna per mancar dels que semblen deguts al nostre naixement, quan ens vegem privats d'ells sense culpa nostra, com no la sentim per no ser amos dels regnes de la Xina o de Mèxic; i fent, com sol dir-se, de la necessitat virtut, no sentirem majors desitjos d'estar sans, estant malalts, o d'estar lliures, estant empresonats, que ara sentim de posseir cossos compostos de matèria tan poc corruptible com el diamant o ales per a volar com els ocells. Però confesso que són precisos llargs exercicis i reiterades meditacions per a acostumar-se a mirar totes les coses per aquest angle; i crec que en això consistia principalment el secret d'aquells filòsofs, que van poder antany sostreure's a l'imperi de la fortuna, i a pesar dels sofriments i la pobresa, rivalitzar en felicitat amb els propis déus. Doncs, ocupats sense descans a considerar els límits

prescrits per la naturalesa, es convencions tan perfectament que res no estava en el seu poder sinó els seus propis pensaments, que això sol era suficient per a impedir-los sentir cap afecció per altres coses; i disposaven d'aquests pensaments tan absolutament, que tenien en això certa raó d'estimar-se més rics i poderosos i més lliures i benaurats que cap dels altres homes, els quals, no tenint aquesta filosofia, no poden, per molt que els hagin afavorit la naturalesa i la fortuna, disposar mai, com aquells filòsofs, de tot quant volen.

En fi, com conclusió d'aquesta moral, s'hem va acudir considerar, una per una, les diferents ocupacions a que els homes dediquen la seva vida, per a procurar triar la millor; i sense voler dir res de les dels altres, vaig pensar que no podia fer res millor que seguir en la mateixa que tenia; és a dir, aplicar la meva vida sencera al cultiu de la meva raó i avançar quant pogués en el coneixement de la veritat, segons el mètode que m'havia prescrit." Descartes. *Discurs del mètode*, 3 part.

8.4 Descartes: Criteri de veritat utilitzat en el dubte metòdic

"Tanmateix miraré d'endinsar-me un cop més pel mateix camí d'ahir, i allunyar de mi, com si fos totalment fals, tot allò que presenti algun dubte per més petit que sigui. I seguiré així fins que conegui una cosa certa o si més no fins que sàpiga de debó que no hi ha res de cert." Descartes, *Meditacions metafísiques*, Meditació II, pàgina 97.

8.5 Descartes: El límit del dubte, la substància pensant

"Però immediatament em vaig adonar que, mentre volia així pensar que tot era fals, calia necessàriament que jo, que ho pensava, fos alguna cosa. I, advertint que aquesta veritat, "penso i per tant existeixo", era tan ferma i tan segura que ni totes les més extravagants suposicions dels escèptics eren capaces de fer-la trontollar, vaig jutjar que la podia admetre sense escrúpols com el primer principi de la filosofia que cercava." Descartes. Discurs de mètode (1637). Quarta part.

8.6 Descartes: Ni el geni maligne em pot fer dubtar de la meva existència

"Tant se val: jo era sense cap dubte, si m'he persuadit o solament si he pensat alguna cosa. Però potser hi ha una mena d'ésser enganyós molt poderós i molt hàbil que empra totes les seves arts a fer-me equivocar sempre.

Aleshores no hi ha cap mena de dubte que jo sóc, si ell m'enganya. Que m'enganyi tant com vulgui, mai no podrà fer que jo sigui res mentre pensser alguna cosa. De tal manera que, després d'haver-hi pensat molt i d'haver examinat minuciosament totes les coses, haig de concloure i de tenir com a ben establert que aquesta proposició "jo soc, jo existeixo" és necessàriament veritable sempre que la pronuncio o que la concebo en el meu esperit."

Descartes. Meditacions metafísiques

8.7 Descartes: Jo no soc el meu cos

"Certament no soc aquesta combinació de membres que anomenem cos humà (...) D'altra banda jo ja sé del cert que soc, i també sé que totes aquelles imatges i en general totes les coses que es refereixen a la naturalesa dels cossos potser només són somnis o quimeres."

Descartes, R. (2008). *Meditacions metafísiques* (II Meditació). Barcelona: Edicions 62. (p. 101-102) (Trad. Miquel Costa)

8.8 Descartes: Qui soc?

"Però què soc, doncs? Una cosa que pensa. Què és una cosa que pensa? És una cosa que dubta, que entén, «que concep », que afirma, que nega, que vol, que no vol, que també imagina, i que sent. (...) I també és cert que tinc la capacitat d'imaginar; ja que, encara que pugui succeir (com he suposat anteriorment) que les coses que imagino no siguin vertaderes, tot i això, aquest poder d'imaginar no deixa d'estar realment en mi, i forma part del meu pensament. Finalment, jo soc el mateix que sent, és a dir, qui percep certes coses pels òrgans dels sentits, ja que, en efecte, veig la llum, sento el soroll, noto la calor. Se'm dirà, però, que aquestes aparences són falses, i que estic dormint. És possible que així sigui: de tota manera, almenys, és molt cert que em sembla que veig la llum, que sento el soroll i que noto la calor; això no pot ser fals: és pròpiament el que en mi s'anomena sentir i que justament no és altra cosa que pensar. Per la qual cosa començo a conèixer què soc, amb una mica més de claredat i distinció que abans." Descartes.

Meditacions Metafísiques (II Meditació)

8.9 Descartes: prova de l'existència de Déu a partir de la idea de perfecció

"A continuació, reflexionant sobre el fet que jo dubtava i que, per consegüent, el meu ésser no era del tot perfecte, ja que veia clarament que era una perfecció més gran conèixer que dubtar, se'm va acudir de cercar d'on havia après a pensar en alguna cosa més perfecta que jo; i vaig conèixer amb evidència que m'havia de venir d'alguna naturalesa que fos, en efecte, més perfecta. Pel que fa als pensaments que tenia de moltes altres coses fora de mi, com el cel, la terra, la llum, la calor i mil més, no em preocupava tant saber d'on venien, perquè, no veient-hi res en que em semblessin superiors a mi, podia creure que si eren vertaders, depenien de la meua naturalesa en tant que aquesta tenia

alguna perfecció, i que, si no ho eren, em venien del no-res, és a dir, els tenia a causa de la meva imperfecció. Però no podia passar el mateix amb la idea d'un ésser més perfecte que el meu, perquè, que em vingués del no-res era cosa manifestament impossible; i, com que no hi ha pas menys contradicció a pensar que el més perfecte és una conseqüència i un resultat del menys perfecte que a pensar que de no res en procedeix res, una tal idea tampoc no em podia venir de mi mateix. De manera que només quedava com a possibilitat que hagués estat posada en mi per una naturalesa que fos veritablement més perfecta que no era jo, i fins i tot que posseís en ella mateixa totes les perfeccions de que jo pogués tenir cap idea, és a dir, per explicar-me en una paraula, que fos Déu."

Descartes, R, (1996). *Discurs del mètode* (Quarta part). Barcelona: Edicions 62 (trad. Pere Lluís Font).

8.10 Descartes: prova ontològica de l'existència de Déu

"Perquè tenint per costum, en totes les altres coses, distingir entre l'existència i l'essència, em persuadeixo fàcilment que l'existència de Déu pot separar-se de la seva essència, i que, d'aquesta manera, pot concebre's a Déu com no existint actualment. Però, no obstant això, pensant en això amb més atenció, trobo que l'existència i l'essència de Déu són tan separables com l'essència d'un triangle rectilini i el fet que els seus tres angles valguin dos rectes, o la idea de muntanya i la de vall; de manera que no repugna menys concebre un Déu [és a dir, un ésser supremament perfecte] al qual li falti l'existència [és a dir, que li falti una perfecció], d'allò que repugna concebre una muntanya a què li falti la vall.

Però encara que, en efecte, jo no pugui concebre un Déu sense existència, com tampoc una muntanya sense vall, amb tot, com de concebre una muntanya amb vall no se segueix que hi hagi cap

mntanya en el món, sembla així mateix que de concebre Déu dotat d'existència no se segueix que hi hagi Déu que existeixi: perquè el meu pensament no imposa cap necessitat a les coses; i així com m'és possible imaginar un cavall amb ales, encara que no hi hagi cap que les tingui, de la mateixa manera podria potser atribuir existència a Déu, encara que no hi hagués un Déu existent.

Però no és així: precisament sota l'aparença d'aquesta objecció és on hi ha un sofisma ocult. Perquè del fet de no poder concebre una mntanya sense vall, no se segueix que hi hagi en el món mntanya ni cap vall, sinó només que la mntanya i la vall, existeixin o no, no poden separar-se un d'un altre; mentre que, del fet de no poder concebre Déu sense l'existència, se segueix que l'existència és inseparable d'Ell, i, per tant, que veritablement existeix. I no es tracta que el meu pensament pugui fer que això sigui així, ni que imposi a les coses cap necessitat; sinó que, al contrari, és la necessitat de la cosa mateixa -a saber, de l'existència de Déu- la que determina al meu pensament perquè pensi això. Perquè jo no soc lliure de concebre un Déu sense existència [és a dir, un ésser summament perfecte sense perfecció suma], com sí ho soc d'imaginar un cavall sense ales o amb elles."

Descartes, R. (2008). *Meditacions metafísiques* (V Meditació).
Barcelona: Edicions 62. (p. 152-153) (Trad. Miquel Costa)

8.11 Sant Anselm: L'argument ontològic

"Así, pues, ¡oh Señor!, Tú que das inteligencia a la fe, concédeme, cuanto conozcas que me sea conveniente, entender que existes, como lo creemos, y que eres lo que creemos. Ciertamente, creemos que Tú eres algo mayor que lo cual nada puede ser pensado.

Se trata de saber si existe una naturaleza que sea tal, porque el

insensato ha dicho en su corazón: no hay Dios.

Pero cuando me oye decir que hay algo por encima de lo cual no se puede pensar nada mayor, este mismo insensato entiende lo que digo; lo que entiende está en su entendimiento, incluso aunque no crea que aquello existe.

Porque una cosa es que la cosa exista en el entendimiento, y otra que entienda que la cosa existe. Porque cuando el pintor piensa de antemano el cuadro que va a hacer, lo tiene ciertamente en su entendimiento, pero no entiende todavía que exista lo que todavía no ha realizado. Cuando, por el contrario, lo tiene pintado, no solamente lo tiene en el entendimiento sino que entiende también que existe lo que ha hecho. El insensato tiene que conceder que tiene en el entendimiento algo por encima de lo cual no se puede pensar nada mayor, porque cuando oye esto, lo entiende, y todo lo que se entiende existe en el entendimiento.

Y ciertamente aquello mayor que lo cual nada puede ser pensado, no puede existir sólo en el entendimiento. Pues si existe, aunque sólo sea también en el entendimiento, puede pensarse que exista también en la realidad, lo cual es mayor. Por consiguiente, si aquello mayor que lo cual nada puede pensarse existiese sólo en el entendimiento, se podría pensar algo mayor que aquello que es tal que no puede pensarse nada mayor.

Luego existe sin duda, en el entendimiento y en la realidad, algo mayor que lo cual nada puede ser pensado." San Anselmo. Proslogion. BAC. Madrid.1952. (capítulo II)

8.12 Descartes: Déu és la garantia que les idees clares i distintes han de ser vertaderes.

“Perquè en primer lloc observo que és impossible que Déu m’enganyi, ja que en tot frau i engany hi ha alguna mena d’imperfeció (...) Perquè tot concepte clar i distint és sens dubte una cosa real i positiva, i per tant no

pot tenir el seu origen en el no-res sinó que necessàriament ha de tenir de Déu com a creador. I dic que ha de venir de Déu, perquè essent supremament perfecte no pot ser la causa de cap error; i per consegüent s'ha de concloure que un concepte o un judici així ha de ser vertader.

“Descartes, R. (2008). *Meditacions metafísiques* (IV Meditació). Barcelona: Edicions 62. (p. 148) (Trad. Miquel Costa)

8.13 Descartes: Quin és l'origen de les nostres errors?

“Així sé que l'error com a tal no és una cosa real que depengui de Déu, sinó tan sols un defecte; i per tant, per errar no cal que Déu m'hagi donat cap facultat amb aquest objectiu en particular, sinó que m'equivoco perquè la facultat que m'ha donat per discernir el vertader del fals no és en mi infinita.” Descartes, R. (2008). *Meditacions metafísiques* (IV Meditació). Barcelona: Edicions 62. (p. 138) (Trad. Miquel Costa)

8.14 Descartes: Qualitats primàries

"Declare expressament que no admet cap altra matèria de les coses corpòries que aquella divisible, figurable i mòbil que els geòmetres anomenen quantitat, i que ells prenen com objecte de les seues demostracions; que només considere en les divisions, les figures i els moviments; i que sobre aquests no admet no-res com vertader, sinó el que d'aquestes nocions comuns, de la veritat de les quals no podem dubtar, es deduisca tan evidentment que pugui considerar-se com una demostració matemàtica. I com d'aquesta manera poden explicar-se tots

els fenòmens de la Naturalesa, com apareixerà en el que segueix, pense que no cal admetre, ni tan sols desitjar, altres principis de la física."

Descartes. Principis de la filosofia, II

8.15 Descartes: Demostració del món

"... Per altra banda, tinc una idea diferent del cos, segons la qual aquest és una cosa extensa... I aquesta substància és, o un cos, és a dir, una naturalesa corpòria que conté formalment i efectiva tot el que hi ha objectivament i per representació en aquestes idees, o és Déu mateix o alguna criatura més noble que el cos, on tot això estigui contingut eminentment. Ara bé, no sent Déu capaç d'enganyar, és patent que no m'envia aquestes idees immediatament per si mateix, ni tampoc per mitjà d'una criatura que posseeixi la realitat d'aquestes idees....Doncs no havent-me donat Déu cap facultat per a conèixer que això és així, sinó molt al contrari, una poderosa inclinació a creure que les idees parteixen de les coses materials, no hi veig com podria disculpar-se l'engany si, en efecte, aquestes idees partissin d'un altre punt o fossin productes d'altres causes i no de les coses materials." Descartes. Meditacions metafísiques,IV

8.16 Descartes: Demostració de les matemàtiques

"I és així com ho sé de ciència certa. I aquest mateix coneixement s'estén també a les altres coses que recordo haver demostrat abans, com és ara el de les veritats de la geometria i d'altres de semblants. Perquè, ¿què se'm pot objectar per obligar-me a posar-les en dubte? ¿Se'm dirà que per naturalesa soc força propens a equivocar-me? Però ara ja sé que no em puc equivocar en cap judici si en conec clarament els arguments." *Meditacions metafísiques* (V Meditació). Barcelona: Edicions 62. (p. 158) (Trad. Miquel Costa)

8.17 Descartes: Una forta relació entre cos i ànima

“La naturalesa m’ensenya també per mitjà d’aquestes sensacions de dolor, gana, set, etc., que no simplement em trobo allotjat en el meu cos com un pilot en el seu vaixell, sinó que hi estic unit tan estretament i fins a tal punt confós i mesclat amb ell que formo una mena de tot únic amb ell. I és que, si no fos així, quan el meu cos rebés una ferida, jo (que no soc més que una cosa que pensa) no sentiria dolor.” *Meditacions metafísiques* (VI Meditació). Barcelona: Edicions 62. (p. 171-172) (Trad. Miquel Costa)

8.18 Descartes: Independència entre cos i ànima

"ja que d'una banda tinc una idea clara i distinta de mi mateix, segons la qual soc alguna cosa que pensa i no extensa i, d'altra banda, tinc una idea diferent del cos, segons la qual aquest és una cosa extensa, que no pensa, resulta cert que jo, és a dir, la meua ànima, per la qual soc el que soc, és sencera i vertadera diferent del meu cos, i pot ésser i existir sense el cos. " Descartes. *Meditacions metafísiques*, VI

8.19 Descartes: El cos és divisible, l'ànima és indivisible

"Observo que hi ha una gran diferència entre l'esperit i el cos, perquè el cos, per la seva naturalesa, és sempre divisible, i l'esperit és del tot indivisible. En efecte, quan considero el meu esperit, és a dir, a mi mateix en tant que soc només una cosa que pensa, no hi puc distingir cap part, sinó que em concebo com una cosa única i íntegra. I encara que tot l'esperit sembla estar unit a tot el cos, si perdés un peu, un braç o qualsevol altra part del cos, sé que no per això se suprimiria cap part del meu esperit. I de les facultats de voler, de sentir, d'entendre, etc., no se'n pot dir pròpiament parts, perquè és un únic esperit el que vol, sent, entén, etc. En canvi, amb les coses materials o extenses passa tot el

contrari, ja que no n'hi ha cap que no es pugui dividir fàcilment en parts en el pensament, i per això entenc que és divisible. I amb això n'hi hauria prou per a ensenyar-me que l'esperit o l'ànima de l'home és totalment diferent del cos, si no ho sabés ja prou. "

Meditacions metafísiques (VI Meditació). Barcelona: Edicions 62. (p. 178) (Trad. Miquel Costa)

8.20 Descartes: L'organisme humà concebut com una màquina

"Suposo que el cos no és una altra cosa que una estàtua o màquina de terra a què Déu dona forma amb l'express propòsit que sigui el més semblant a nosaltres, de manera que no sols confereix a aquesta el color en el seu exterior i la forma de tots els nostres membres, sinó que també disposa en el seu interior totes les peces requerides per a aconseguir que es mogui, mengi, respiri i, en resum, imiti totes les funcions que ens són pròpies, així com quantes podem imaginar que no provenen sinó de la matèria i que no depenen sinó de la disposició dels òrgans.

Coneixem rellotges, fonts artificials, molins i altres màquines semblants que, havent sigut realitzades per l'home, no obstant posseeixen força per a moure's de modes distints en virtut dels seus propis mitjans; crec que no seria capaç d'imaginar tanta diversitat de moviments en aquesta, que suposo construïda per la mà de Déu, ni d'atribuir-li tal artifici, com perquè no tingueu motiu per a pensar que pogué ser avantatjada per una altra... A més, considero que totes les funcions descrites com pròpies d'aquesta màquina, tal com la digestió dels aliments, el batec del cor i de les artèries, l'alimentació i creixement dels membres, la respiració, la vigília i el son; la recepció de la llum, dels sons, de les olors, dels sabors, del calor i de tantes altres qualitats, per mitjà dels òrgans dels sentits exteriors; la impressió de les seves idees en l'òrgan del sentit comú i de la imaginació, la retenció o l'empremta que les mateixes deixen en la

memòria; els moviments interiors de les ganes i de les passions i, finalment, els moviments exteriors de tots els membres, provocats tant per accions dels objectes que es troben en la memòria, imitant el més perfectament possible els d'un vertader home; totes aquestes funcions han de ser considerades només com a conseqüència natural de la disposició dels òrgans en aquesta màquina; succeeix el mateix, ni més ni menys, que amb els moviments d'un rellotge de paret o un altre autòmat, perquè tot succeeix en virtut de la disposició dels seus contrapesos i de les seves rodes. Per això, no hem de concebre cap ànima vegetativa o sensitiva en aquesta màquina, ni un altre principi de moviment i de vida. Tot pot ser explicat en virtut de la seva sang i dels esperits d'aquesta agitats pel calor del foc que crema contínuament en el seu cor i la naturalesa del qual no difereix de la d'altres focs que es registren en els cossos inanimats"

Descartes. *Traité de l'homme* (1632). Traducció feta a partir de la versió al castellà de G. Quintás, Madrid, Editora Nacional, 1980, p. 50.